

SYMBOOL VAN HEREN, HELDEN EN HEILIGEN

De status van de honingbij

Op prehistorische grottekeningen is te zien dat de mens al vroeg in zijn bestaan honing verzamelt van wilde honingbijen. Een gevaarlijke bezigheid. Vanaf de domesticatie van de honingbij zien we de waardering voor dit kleine diertje steeds vaker terug in de symboliek rond politieke, religieuze en militaire instellingen.

Hans Vermeer is
redacteur van Kleio.

De domesticatie van de honingbij begint zo'n zesduizend jaar geleden in Egypte. Al snel veroveret het diertje daar een belangrijke status. De economische waarde van het kleine insect is groot: honing is een product dat zijn gewicht letterlijk in goud waard is. Een flinke pot honing vertegenwoor-

digt de waarde van een rund of ezel. Het is dan ook niet vreemd dat hoge ambtenaren gedeeltelijk worden uitbetaald in honing. En het zet de gift van Ramses III in 1180 v. Chr. in een speciaal daglicht: hij offert dat jaar maar liefst veertienduizend kilo honing aan de Nijlgod!

SYMBOLIEK

De waardering voor de honingbij in Egypte zien we terug in de symboliek. Ze vertegenwoordigt daarin enkele ideale eigenschappen van individu en samenleving, zoals dapperheid, vastberadenheid, eendracht en weerbaarheid. Het teken van de honingbij maakt bijvoorbeeld deel uit van de aansprektitel van de farao: 'Hij die hoort bij het riet en de bij' (symbolen voor respectievelijk Opper- en Neder-Egypte), een poëtische omschrijving voor de titel 'Heer van Opper- en Neder-Egypte'.

De bij maakt in het oude Egypte ook deel uit van de belangrijkste militaire onderscheiding, een die even zelden worden uitgereikt als onze Militaire Willems-Orde. Deze bestaat uit drie zogenaamde 'vliegen van eer', onderscheidingstekens in de vorm van bijen. Koningin Ahhotep ontving deze voor haar aandeel in de strijd tegen de Hyksos.



ECONOMISCHE WAARDE

Via Kreta en het antieke Griekenland komt de imkerij naar Europa. Vóór die tijd verzamelt men hier honing van wilde bijen. Ook dan al komt de bij voor in de symboliek van bijvoorbeeld de Germanen. Die spreken over de lucht als 'de bijenweg'. Volgens hen is de lucht gevuld met onzichtbare, dode zielen in de vorm van bijen, die daarmee de hoop op wedergeboorte levend houden. Na de invoering van de imkerij is de economische waarde van de honingbij moeilijk te overschatten. Want naast honing wordt bijenwas – als grondstof voor kaarsen – van steeds groter belang. Zo blijkt uit een belastingheffing van 180 v. Chr. dat de overheid op Corsica van de bevolking negentigduizend kilo bijenwas vordert, de opbrengst van ongeveer honderdduizend

In de cartouche van Toetmosis II op de tempel van Hatsjepsot zijn de symbolen voor riet en bij duidelijk herkenbaar. Rechts: Sieraden en ceremonieel wapentuig uit de tombe van koningin Ahhotep I (ca. 1560-1530 v. Chr.) met daartussen de drie 'vliegen van eer'. Afbeelding uit *History of Egypt, Chaldea, Syria, Babylonia, and Assyria. Volume IV, Part A* door Gaston Maspero.





DE BIJENHEILIGE

Vanaf de vroege middeleeuwen hebben imkers een eigen beschermheilige in de persoon van Sint-Ambrosius (339-379), bisschop van Milaan. Als patroonheilige is hij te herkennen aan een attribuut, in zijn geval een bijenkorf. De legende wil dat hij als baby in de tuin te slapen is gelegd. Hij slaapt met open mond en er landt een zwerm bijen op zijn gezicht. Ze vertrekken echter weer zonder hem kwaad te doen en volgens deze legende ligt daar de oorsprong van zijn welbespraaktheid (een verhaal dat trouwens al in de oudheid over de Thebaanse dichter Pindarus de ronde doet).

DE BIJENPAUS

Paus Urbanus VIII (paus van 1623 tot 1644) is een telg uit het geslacht van de Barberini's, een familie die drie bijen in het wapen voert. Tijdens zijn pontificaat geeft Urbanus de opdracht voor vele bouwwerken en het is dus niet verwonderlijk dat je op veel Romeinse beelden en gebouwen de bijen van de Barberini's terugziet. Bekende voorbeelden zijn de Tritonfontein op het Piazza Barberini en de baldakijn in de Sint-Pieter, beiden ontworpen door Bernini. ■

Links: Napoleon Bonaparte grijpt later terug op het symbool van de honingbij zoals dat is gebruikt door de Merovingen. Hij laat de honingbij opnemen in zijn familiewapen en als hij zichzelf in 1804 tot keizer kroont, laat hij bijen op zijn kroningsmantel borduren. Portret in olieverf door Jean Ingres, collectie Musée de l'Armée.

Onder: Het wapen van de Barberini's.
Foto: Sailko

bijenvolken. En kunnen we een hele tijd later in het belastingarchief van Novgorod lezen dat 1136 een zeer gunstig jaar was met een opbrengst van 350.000 kilo bijenwas, een equivalent van een half miljoen korven! Ook in Europa zien we de waardering voor dit diertje terug in de symboliek. De honingbij is voor de Merovingen bijvoorbeeld het teken van hun koningschap. In de tombe van Childeric I (ca. 436-481/482) zijn honderden gouden bijen gevonden die oorspronkelijk op zijn mantel waren gestikt.

